

Szirti gyöngyvessző - *Spiraea media* FR. SCHM.

A fajt LINNÉ írta le *S. chamaedrifolia* néven 1753-ban, de ebbe más gyöngyvessző fajokat is beleértett. Mai érvényes neve Franz SCHMIEDT-től származik (1792-ből). Szinoním nevei: *S. oblongifolia* W. et K., *S. confusa* REGEL et KOERN, *S. pikoviensis* auct. hung. non. BESS.

Morfológiai leírás

Sarjadzó tövű cserje, felfelé törő, majd a csúcsán gazdagon elágazó, néha visszahajló hajtásrendszerrel. Kedvező körülmények között 1.5 m magas is lehet (a Szob feletti Csák-h. és Kerek-h. közötti hegyen, mivel ez közvetlenül a műút felett van, így a vad elkerüli, 1.7 m magasra is megnő), hazánkban azonban ilyen méreteket ritkán ér el (vadrágás), rendszerint 1 m-nél kisebb marad.

Hajtásai vékonyak, kissé bordázottak vagy szögletesek, eleinte többnyire gyéren szőrösek, később kopaszodók, vörös- vagy sárgásbarnák, idősebb korban szürkések. Rügyei magánosak, vagy párosával-hármasával állnak, aprók, tojásdadok, a hajtáson sűrűn állók, ferdén elállnak, finoman szőrösek.

A levélnyél rövid (3-6 mm hosszú), a levelek elliptikusak vagy lándzsásig megnyúltak, 2-5 cm hosszúak és 1-2 (2.5) cm szélesek, a pálhalevelek hiányoznak. A levélváll ék alakú, kissé nyélrefutó, a levélcsúcs tompa vagy rövid szálkás csúcsú, a levél széle a közepéig ép, felette a csúcsig a csipkéstől a majdnem hasadtig változik. A virágzó hajtáson a levelek gyakran ép szélűek, nem csipkések. A levelek színe rendszerint kopasz, sötétzöld, fonákuk világoszöld és többé-kevésbé szőrös.

A virágok az előző évi hajtások rövidhajtásain, tömött, sátorozó virágzatokban nyílnak, 1-1.5 cm átmérőjűek. A csészelevelek (5 db) kicsik (1 mm-esek), fele olyan hosszúak, mint a vacok, háromszög alakúak, hegyesek, belül szőrösek, kívül kopaszak. A szirmok (5 db) kerekdedek, kb. 3 mm hosszúak, fehérek vagy halványsárgák, kivételesen kissé piroslik, rövidebbek vagy olyan hosszúak, mint a porzók. A porzók száma 15-60, a portokok vörösek. Az 5 (néha 6) bibe kb. 1.5 mm hosszú.

A tüszőtermések termés csoportot alkotnak, amelyek sátorozó fürtökben állnak. A csészelevelek a termésérés idején vízszintesen állnak vagy visszahajlanak. A tüsző 2-3 mm hosszú, kopasz vagy finoman szőrös, ritkábban (különösen a csúcsán) sűrűn szőrös. A tüszők a végükön kissé oldalt álló bibemaradványt viselnek, egyenes állásúak, többé-kevésbé teljes hosszukon összeérnek, bennük 2-10 mag található. A tüszők éréskor először a hasi, majd a háti oldalukon nyílnak fel. A magok 1.5-2 mm hosszúak, orsó vagy palcika alakúak, világosbarnák, méhsejtszerű rajzolattal.

Alakjai

A faj hatalmas elterjedési területén nem egységes megjelenésű, ZÓLYOMI (1936) és SOÓ (1966) alapján a következő fontosabb, többé-kevésbé önálló elterjedési területű alakjait ismertettük:

- A var. *media* (var. *confusa* ZÓLYOMI, *S. confusa* REGEL et KÖRNICKE) virágzata és termése kopasz, levelei is rendszerint kopaszak, legfeljebb alul gyéren szőrösek (Elterjedése: Ázsia, Oroszország, Lengyelország, Kárpátok és hazánkban az Északi-középhegység).
- A var. *mollis* (C. KOCH et BOUCHÉ p. sp.) SCHNEID. virágzata és levelei is molyosak (Elterjedése: Balkán, Alduna, Horvátország, Dunántúl), Lengyelországban elterjedt f. *polonica* (BŁOCKI p. sp.) SCHNEID. virágzata finoman molyhos, a szirmok halványsárgák, sallangosak.
- A var. *oblongifolia* (W. et K. p. sp.) SCHNEID. az előbbi két változat között áll, virágzata kopasz, levelei alul sűrűn molyhosak, felül gyéren szőrösek, élük sűrűn pillás, majd kopaszodó (előfordul a var. *mollis* elterjedési területén, ill. ennek és a var. *media*-nak az érintkezési övében).

Szaporodásbiológia, fenológiai ritmus

Rovarmegporzású faj, virágai hazánkban májusban (júniusban) nyílnak. Száraz, aszályos nyarak után ill. vadrágásos helyeken ősszel (szeptember-októberben) másodszor is virágozhat. Termései július-augusztusban érnek.

Elterjedés

A *S. media* euroszibériai-kontinentális faj. Areája két részből áll, fő elterjedési területe Kelet-Ázsia és Szibéria, egészen Oroszország európai részének északi és keleti feléig. 1300 km választja el az area másik részétől, amely Közép- és Délkelet-Európában található. Itteni előfordulása a Balkán-félsziget északi részétől, az Adriától és az Alpok délkeleti részétől keletre Nyugat-Ukrajnáig, északra Lengyelorszáig és Oroszország nyugati területéig terjed (ZÓLYOMI és BROWICZ in CSAPODY I. - CSAPODY V. - ROTT 1960 és ADOLPHI 1995 alapján).

Közép- és Délkelet Európában inkább hegyvidéki faj, hazánkban kb. 170-900 m között fordul elő.

Hazai előfordulásainak áttekintése

Hazánkban az *Északi-középhegység* nagy részén általánosan elterjedtnek mondható, egyes részről (Börzsöny, Zempléni-hegység, Bükk, Mátra) meglehetősen sok irodalmi és herbáriumi adata ismert. Kevesebb adata ismert az Aggteleki-karsztról, a Cserehátból, Karancs-Medvesből, és a Cserhátból. A Dunától K-re megtalálható még a Naszályon és a Gödöllői-dombyidék É-i részén.

A Dunántúlon csak a Visegrádi-hegységben és a Pilisben elterjedtebb, bár itt sem mondható gyakorinak, ettől D-re és Ny-ra egyre ritkábban fordul elő (Budai-hegység, Gerecse, Balaton-felvidék, Mecsek, Villányi-hegység, újabban előkerült a Mezőföldről is).

A következő helyekről van megfigyelés ill. irodalmi vagy a Természettudományi Múzeum Növénytarából származó (TTM) herbáriumi adat; az általunk is látott, valamint a személyes közlésekből származó előfordulásokat **vastag**, az elmúlt 20 évből származó irodalmi adatokat *dőlt* betűvel jelöltük. (Megj.: abban az esetben, ha egy helyről több gyűjtés is származik, csak az elsőt és a legutóbbit jelöltük. A lelőhelyeknél szereplő község a lelőhelyhez legközelebb eső vagy az azonosítást legkönnyebbé tevő település neve, a lelőhely tehát nem biztos, hogy ennek a községnek a közigazgatási határába tartozik - ez sokszor, különösen a régi adatok esetében, nem is állapítható meg pontosan.)

Északi-középhegység

ZEMPLÉNI-HG.:

Füzér: **Vár-h.** (KISS Á. 1939, SIMON 1972, 1977; TTM: KÁRPÁTI 1951, MOLDAI 1962; BÖLÖNI 1997 mscr.), **Remete-h.** (SIMON 1972, 1977; BÖLÖNI 1997 mscr.)

Füzér-Hollóháza: *Hosszú-bérc*, *Piszkés-tető* (HULJÁK 1997)

Pusztafalu: 624-es magassági pont (KISS Á. 1939)

Gönc: Amádévár (KISS Á. 1939)

Telkibánya: Mátyás-forrás (TTM: BOROS 1953, JÁVORKA - CSAPODY 1954): feletti köves lejtő (BOROS 1953 mscr.)

Pálháza: Susulka-vgy. (TTM: BOROS 1949): Rostallótól a Susulka-vgy.-ig menet: a kisvasút végállomásánál (BOROS 1949 mscr.)

Hejce: Farkas-h., **Sólyom-kő** (KISS Á. 1939, BÖLÖNI 1997 mscr.)

Regécke: Szár-kő (KISS Á. 1939)

Háromhuta: *Sólyom-kő-tető* (PELLES 1993 in FARKAS mscr., minden bizonnyal = **Sólyom-bérc**, BÖLÖNI 1997 mscr.)

Vágáshuta: *Hármas-h.* (PELLES 1993 in FARKAS mscr.), Kovácsvágáshuta: Nagyhallgató (KISS Á. 1939)

Sátorlajújhely: felett, a vár környékén (TTM: JÁVORKA 1933), Szár-kő, Sátor-h. (KISS Á. 1939), Vár-h. (TTM: HULJÁK 1931)

Sárospatak: Mandulás (HARGITAI 1940)

Komlóska: Nagy-Papaj (SIMON 1972, 1977)

Erdőhorváti: Nagypaca (KISS Á. 1939)

Baskó: Macskalyuk (KISS Á. 1939)

Sima: Kis-Korsós-h. (KISS Á. 1939), **Ádámszakáll** (BÖLÖNI 1997 mscr.)

Alsógolop: Gecej-tető (KISS Á. 1939; megj.: ilyen nevű hely csak Sima közelében van, a falutól DNY-ra)

Abaújszántó: Fehér-h. (KISS Á. 1939), *Sulyom-h.* (MERCSEK 1991 in FARKAS mscr.)

Tállya: Vár-h, Kopasz-h., Szokolya (KISS Á. 1939; megj.: a Szokolya tul. már Erdőbénye község határában van, a falutól DNY-ra, talán erre vonatkozhat a következő adat is: **Sólyom-kő**, 500 m, D-i kitettség - SIMON 1972, 1977, itt jelenleg is él a faj - BÖLÖNI 1997 mscr.; amennyiben mégsem erről a helyről származik SIMON adata, akkor a Pusztafalutól É-ra lévő Sólyom-kő jöhet ezen kívül számításba - a Hejce község határában lévő Sólyom-kő ezeknél magasabban található), *Sovány-h.* (PELLES 1993 in FARKAS mscr.)

Tokaj (KITAIBEL 1803 in KANITZ 1862): Nagykopasz (KISS Á. 1939)

CSEREHÁT:

Rakacaszend (TÓTH E. 1996 in FARKAS mscr.)

AGGTELEKI-KARSZT:

Jósvaő: Nagy-oldal (JAKUCS 1954 in JAKUCS 1961, TTM: VAJDA, BOROS 1953, VIDA 1957)

Bódvarákó: Esztramos (TTM: THAISZ 1911, VIDA 1954)

Edelény: *Szendrőládi kőbánya* (TÓTH E. 1995 in FARKAS mscr.)

BÜKK:

Uppony (SOÓ 1943, VOJTKÓ 1994, 1995; TTM: BUDAI 1912, BOROS 1934)

Mályinka: Kapu-bérc (TTM: PAPP 1951, 1952), *Buzgó-kő* (BOROS 1958 mscr., VOJTKÓ 1994), *Kemesnye*, **Odvas-kő** (VOJTKÓ 1994; BÖLÖNI 1997 mscr.), Ómassa (TTM: BUDAI 1906): Szentlélek (SOÓ 1943; a rommal szemben álló sziklánál: BOROS 1923 mscr.), Látó-kő (TTM: BOROS 1923), Felsősebes-vgy. (SOÓ 1943; TTM: BOROS 1932), Magas-kő (TTM: Vegetációtérképezők 1953), **Örvény-kő** (SOÓ 1943; TTM: BOROS 1923, BOROS, VAJDA 1951; BÖLÖNI 1997 mscr.), *Köpüs-kő* (VOJTKÓ 1994; TTM: PAPP 1952), Nagy-Hetemér (TTM: FEKETE 1959), Garadna (HORÁNSZKY 1955 in JAKUCS 1961)

Lillafüred: (SOÓ 1943), *Fehér-kő* (VOJTKÓ 1994), Hámor (SOÓ 1943): Keresztes-szikla (BUDAI 1907), Szeleta - Keresztes-szikla (TTM: BUDAI 1909), *Gulicska-h.* (VOJTKÓ 1994; TTM: BOROS 1928), *Molnár-szikla* (VOJTKÓ 1994)

Szilvásvár-Nagyvisnyó: *Gerennavár* (SOÓ 1943, VOJTKÓ 1994; TTM: BOROS 1934, JÁVORKA 1947), Éleskővára (SOÓ 1943; TTM: BOROS 1941)

Bélapátfalva: *Bélkő* (BUDAI 1912, ZÓLYOMI - JAKUCS - FEKETE 1955 in JAKUCS 1961, VOJTKÓ 1994, ZÓLYOMI 1932 in TÖRÖK - ZÓLYOMI 1998; TTM: BUDAI 1911, MOLDVAI 1963)

Bélapátfalva-Répáshuta-Felsőtárkány: *Galya-kopasza* (SOÓ 1943, VOJTKÓ 1994; TTM: BOROS 1941; megj.: = Kopasz-galya), Három-kő (SOÓ 1943, TTM: BOROS 1931, LENGYEL 1955), **Tar-kő** (SOÓ 1943, VOJTKÓ 1994; TTM: BOROS 1941, LENGYEL 1955; BÖLÖNI 1997 mscr.), *Pes-kő* (SOÓ 1943, VOJTKÓ 1994; TTM: BOROS 1937, 1941), *Imó-kő* (SOÓ 1943, VOJTKÓ 1990, 1994; TTM: BOROS 1932), *Vasbányatető*, *Sima-kő*, *Őr-kő*, *Balázs-kő* (VOJTKÓ 1994), *Vörös-kő* (BOROS 1937, 1958 mscr.; VOJTKÓ 1990, 1994), Cserepes-kő (BOROS 1958 mscr.)

Bükkzsérc: *Ódorvár*, *Füzér-kő*, *Szarba* (VOJTKÓ 1994)

Cserépfalu: Hór-vgy. (SOÓ 1943): *Kút-h.* (BOROS 1938, LESS et al. 1991, VOJTKÓ 1994; TTM: BOROS 1933)

Mocsolyástelep (TTM: JÁVORKA 1923): Lator-vgy. (TTM: JÁVORKA 1922)

Szarvaskő (SOÓ 1937, KOVÁCS - MÁTHÉ 1964, VOJTKÓ 1994, ZÓLYOMI 1932 in TÖRÖK - ZÓLYOMI 1998; TTM: BOROS, JÁVORKA 1924, SZERDAHELYI 1987)

Egyéb: Kerek-h. (JAKUCS - FEKETE 1955 in JAKUCS 1961)

MÁTRA:

Nagybátony-Mátrakeresztes: Ágasvár (BORBÁS 1890, SOÓ 1937, KÁRPÁTI 1952; TTM: SIMONKAI 1873, BOROS 1928), Szamár-kő (TTM: KÁRPÁTI 1951), Bárány-kő (BOROS 1958 mscr.)

Parádsasvár: **Bagoly-kő** (KOVÁCS - MÁTHÉ 1964; TTM: JANKA -; BÖLÖNI 1997 mscr.)

Parád: **Sas-kő** (KITAIBEL in KANITZ 1864, KERNER 1869, BORBÁS 1890, SOÓ 1937; TTM: ? 1923, JÁVORKA, KÁRPÁTI 1952; BÖLÖNI 1997 mscr.), **Disznó-kő** (KITAIBEL in KANITZ 1864, KERNER 1869, BORBÁS 1890, SOÓ 1937, KOVÁCS - MÁTÉ 1964; TTM: RICHTER 1872, BOROS 1928; BÖLÖNI 1997 mscr.), Szár-h. (KOVÁCS - MÁTHÉ 1964); Som-h. (Parád ?, KOVÁCS - MÁTHÉ 1964)

Mátraháza-Mátrafüred: Hanák kilátó felé bokros erdőszélén (TTM: JÁVORKA 1953), Pap-rét (TTM: JÁVORKA - CSAPODY 1958), Nagy-Lapát (KOVÁCS - MÁTHÉ 1964; TTM: BOROS 1951); Református üdülőnél (TTM: BOROS 1951), a Hanák kilátótól az országútig és a Nagy-Sás-tó alatt az országút mentén (BOROS 1951, 1961 mscr.); Barát-kő (TTM: PÓCS 1952), Kecse-bérc (TTM: JÁVORKA 1952), Csatorna-vgy. (TTM: VAJDA 1957), **Remete-bérc** (BOROS 1951 mscr.; KUN - ITTJÉS 1995 mscr.), Nagyparlag-h. (BOROS 1931, 1936, SOÓ 1937), Muzsla, Benevár-bérc (KOVÁCS - MÁTÉ 1964), **Dobogó-h.** (FACSAR - KUN 1991 mscr.)

Gyöngyös (KERNER 1869) -Abasár-Mátrafüred: *Sár-h.* (ZSÁK 1941; TTM: JANKA 1866, PAPP 1950; BÖHM 1992 in FARKAS mscr.): Szt. Anna-tónál (TTM: SIMONKAI 1874), Pipis-h. nyergében (TTM: BAKSAY 1950), Benepusztá (KERNER 1869)

Gyöngyöstarján: *Világos-h.* (KOVÁCS - MÁTHÉ 1964, VOJTKÓ et al. 1995; TTM: DORNER 1851)

Szurdokpüspöki: Harasztos-bérc (TTM: BAKSAY 1955)

KARANCS-MEDVES:

Salgóbanya: **Nagy-Salgó** (SOÓ 1937, CSIKY 1997, CSIKY et al. 1997; TTM: BOROS 1936; BÖLÖNI 1997 mscr.), **Boszorkány-kő** (= Kis-Salgó; CSIKY 1997, CSIKY et al. 1997; BÖLÖNI 1997 mscr.)

Rónabánya: *Szilvás-kő* (CSIKY 1997)

CSERHÁT:

Nagybárcány: Hármashatár-h. (BOROS 1958 mscr.)

Hollókő: **Szár-h.** (HÖHN - KECSKÉS 1995 mscr.)

Bér: **Nagy-h.** (TTM: LENGYEL 1952; KUN - ITTJÉS 1995 mscr.)

Becske-Szanda: Szandavár (TTM: JÁVORKA - ZÓLYOMI 1937)

BÖRZSÖNY:

Nagyoroszi: **Kőember** (NAGY J. mscr.)

Kemence: **Nagy-Oros-bérc** (TTM: KÁRPÁTI 1951), **Rakottyás-bérc**, **Pleska-bérc**, **Barát-kő**

Perőcsény: **Nagyhideg-h.** (TTM: BOROS 1920, KÁRPÁTI 1930; BÖLÖNI 1996 mscr., NAGY J. mscr.), **Mogyorós-bérc** (NAGY J. 1997), **Miklós-tető**, **Ökör-orom** (TTM: BOROS 1962) -**Hajzer-nyerges**, **Fekete-vgy. felett a Hajzer-nyerges alatt**, **Szarvas-kő** (NAGY J. mscr.), **Holló-kő** (BOROS 1956, 1962 mscr., NAGY J. mscr.)

Kemence-Diósjenő: **Nagy-Mána** (Sasfészekhez vezető gerincen: BOROS - VAJDA - SZUJKÓNÉ 1958; TTM: SZUJKÓNÉ 1963; NAGY J. mscr.), Perőcsény-Diósjenő: **Csóványos (Szabó-kövek közelében)** (NAGY J. mscr.)

Diósjenő (600 m, TTM: BAKSAY 1956): **Kő-szirt** (NAGY J. 1997), Kámor (NAGY J. mscr.)

Vámosmikola: **Hegyes-h.**, Nagybörzsöny: **Só-h.**, **Nagy-Sas-h.**, **Nagy-Koppány** (NAGY J. 1999)

Ipolytölgyes: **Róth-h.** (NAGY J. 1999)

Letkés: **Galla-hegyek** (BORBÁS 1890, FEICHTINGER 1899; TTM: FEICHTINGER -):

Nagy-Galla, Közép-Galla, Kis-Galla, Széles-h. (Fekete-h.) (NAGY J. 1999)

Márianosztra: **György-h., Galambos-réti-h., Vastag-h., Kopasz-h., Sarok-réti-h.,**

Lőrinc-h., Bükkös-árok felett (NAGY J. 1999)

Kóspallag: **Kis-Vadálló** (NAGY J. 1999)

Szokolya: **Nagy-Kő-h.** (NAGY J. mscr.)

Ipolydamásd: **Varjú-h.** (NAGY J. 1999)

Szob: **Csák-h.** alja (NAGY J. 1999), **Csák-h. és a Kerek-h. közötti névtelen hegy** (NAGY J. mscr.)

Nagymaros-Zebegény: **Ördög-orom (-h.)** (TTM: JÁVORKA 1938, SZ. LACZA 1973),

Szentmihály-h. (HORÁNSZKY 1964; TTM: KÁRPÁTI 1949, SZ. LACZA 1963; NAGY J. mscr.), **Remete-h. - Borostyán-kő** (TTM: SZ. LACZA 1982), **Gubacsi-h.** (NAGY J. mscr.)

Vác: **Naszály** (NEILREICH 1866, KERNER 1869, BORBÁS 1872, 1890, KÁRPÁTI 1952, VOJTKÓ 1993, 1995, ZÓLYOMI 1935 in TÖRÖK - ZÓLYOMI 1998; TTM: DEGEN 1916, PÉNZES, KÁROLYI 1949): K-i gerince (BOROS 1923, 1942 mscr.), Kopasz-tető (VIDA 1956 in TÖRÖK - ZÓLYOMI 1998)

GÖDÖLLŐI-DOMBVIDÉK:

Vácrátót: Kígyós-hegy (TTM: BOROS 1953, CSAPODY 1963): gerinc (BOROS 1951, 1953 mscr.)

Dunántúli-középhegység

VISEGRÁDI-HG.

Esztergom (Búbánat-vgy.): Kerek-tő mögötti sziklán (TTM: CSAPODY - JÁVORKA 1957; megj.: talán = Szamár-h.)

Marót: **Hamvas-kő** (BORBÁS 1890, FEICHTINGER 1899; TTM: FEICHTINGER -, BOROS 1946; BÖLÖNI 1994 mscr.), Hirsch-orom (TTM: BOROS 1946)

Pilisszentlélek: **Fehér-szikla** (KUN - BEDE 1993 mscr.)

Dömös: **Vadálló-kövek** (FEICHTINGER 1899; TTM: BOROS 1946, 1948; BÖLÖNI 1994 mscr.), **Prédikálószék** (TTM: BOROS 1921), **Prépost-h.** (BORBÁS 1890, FEICHTINGER 1899; TTM: FEICHTINGER -), **Keserü-bükkhegy** (FEICHTINGER 1899), **Rám-h.** (BOROS 1945 mscr.), **Sárkány-gerinc** (BOROS 1956 mscr.: Gizellatelep, Tányéros-vgy felett É-ra lévő gerinc)

Dobogó-kő (KERNER 1869; TTM: SIMONKAI 1901, PÓCS 1948; BÖLÖNI 1994 mscr.)

Visegrád (BORBÁS 1879): **Visegrádi (Vár) -h.** (BORBÁS 1872; TTM: BOHATSCH 1878, PERLAKY 1893; KUN 1993 mscr.), **Apátkúti-bérc** (HORÁNSZKY 1964), **Borjúfő** (TTM: BOROS 1953), **Baráthalom** (Moli-pihenő; BÖLÖNI 1994 mscr.), **Cukorsüveg** (TTM: HORÁNSZKY 1953)

Tahi: **Öreg-bükk** (TTM: BOROS 1947): gerince (BOROS 1947 mscr.), **Ábrahám-bükk** (TTM: BOROS 1947): NY-i gerince (BOROS 1946, 1947 mscr.)

Leányfalu: **Vörös-kő** (TTM: BOROS 1945, PAPP 1952; BÖLÖNI 1994 mscr.)

Szentendre-Pilisszentlászó: **Kerek-tó alatt** (TTM: JÁVORKA 1947), **Hosszúrét - Jegyző-kertje** (TTM: Kárpáti 1947), **Bükkös-patak felett** (TTM: BOROS 1945), **Szentendre: Kövecses-h.** (TTM: KÁRPÁTI 1952), **Izbég felett** (TTM: SIMONKAI 1873, VAJDA 1946), **Asztal-h.** (-kő; TTM: PÉNZES 1947), **Jegyző-kertje** (TTM: BOROS 1946)

Kiskovácsi: **Kiscsikóvár** (TTM: BOROS 1923), **Klanác** (HORÁNSZKY 1964)

PILIS:

Esztergom: Strázsa-h. (BORBÁS 1890, TTM: BOROS 1920; 235 és 300 m-es csúcs: BOROS 1920 mscr.): **Kis-Strázsa-h.** (FEICHTINGER 1899, KUN 1996), Nagy-Strázsa-h. (FEICHTINGER 1899), Tábla-h. (TTM: BARTHA 1933)

Kesztlőc (BORBÁS 1890; TTM: FEICHTINGER 1862, SIMONKAI 1873): **Kétágú-h.** (KERNER 1869, BORBÁS 1890, teteje: FEICHTINGER 1899; TTM: FEICHTINGER 1862, VAJDA 1946; BÖLÖNI 1994 mscr.): **Öreg-szirt** (=Velka Skalka, ZSÁK 1941; TTM: VAJDA 1946, BOROS 1946; BÖLÖNI 1994 mscr., megj.: = a Kétágú-h. K-i részével), **Fehér-szirt** (BÖLÖNI 1994 mscr., megj.: = a Kétágú-h. NY-i részével), *Borostás-h.* (BÖHM 1997 in FARKAS mscr.), Kis-h. (KERNER 1869)

Piliscsév: Csévi-szirtke (TTM: BOROS, VAJDA 1946): legfelső sziklákon (BOROS 1946 mscr.)

Pilis-h.: *nyugati oldala* (TTM: BÖHM 1996), déli oldala (KERNER 1869, BORBÁS 1872, 1879), valószínűleg = **Pilisszántónál** (TTM: LENGYEL 1914; BÖLÖNI 1993 mscr.): **csúcs közelében** (TTM: BOROS 1918; KUN 1993 mscr.)

Pilisszántó: **Hosszú-h.** (KUN 1994)

Csobánka: **Csúcs-h.** (BÖLÖNI 1995 mscr.), Kis-Kevély (TTM: VAJDA 1941, BOROS 1948): teteje és gerince (BOROS 1948 mscr.)

Egyéb: Palota-h., Kis-h. sziklái (FEICHTINGER 1899)

BUDAI-HG.:

Óbuda: **Felső-Kecske-h.** (TTM: BOROS 1920, DEGEN 1924; KUN 1993 mscr.), Tábor-h. (TTM: BOROS 1923, PAPP 1944): DK-i sziklaéle (BOROS 1944 mscr.)

Pesthidegkút: **Kálvária-h.** (BÖLÖNI 1995 mscr.)

GERECSE:

Tokod: Hegyes-kő (8277/4, SZOLLÁTH 1980)

Bajna: Őr-h. (BORBÁS 1890)

Tardos-Lábatlan: Nagypisznice (TTM: BOROS 1941, VAJDA 1951)

8376a (SEREGÉLYES 1977)

BALATON-FELVIDÉK:

Felsőörs (SOÓ 1966)

*Dél-Dunántúl*MECSEK:

Pécs (HORVÁT 1942): Misina (TTM: BOROS 1922, KÁROLYI 1962): K-i részének D-i oldala (BOROS 1952 mscr.), Mecsek (KITAIBEL in KANITZ 1864, NEILREICH 1866, BORBÁS 1890): sziklás lejtők a kilátó körül (BOROS 1940 mscr.), Tubes (HORVÁT 1942, 1972; TTM: BOROS 1922): gerinc (BOROS 1952 mscr.), Kantavár felé Pécs mellett (TTM: SIMONKAI - NEUDTVICH 1873), Tettye (TTM: BOROS 1922), Dömörkapu (KERNER 1863)

VILLÁNYI-HG.:

Harsány (HORVÁT 1942): Harsányi-hegy (KITAIBEL in GOMBOCZ 1945, NEILREICH 1866; TTM: BOROS 1924)

Alföld

MEZŐFÖLD:

Bölcske: *Gyűrűsi-völgyrendszer* (FARKAS - KUN 1998)

Termőhelyi viszonyok

A *S. media* inkább mészkedvelőnek tartott faj (SOÓ 1966), hazánkban elsősorban mészkövön, andeziten, bazalton találjuk, de előfordul viszonylag nagy területen és sok helyen rioliton is (Zempléni-hegység). A szirti gyöngyvessző rendszerint sekély, sokszor kötőtermékes, az esetek többségében valamilyen váz- vagy közethatású talajon található, gyakran jelenik meg sziklákon, sziklarepedésekben, néha löszön is.

Fényigényes faj, a zárt állást nem kedveli, bár képes hosszabb ideig elviselni, ilyen helyzetben nem vagy alig virágzik. Leggyakrabban sziklakibúvások, erdőszelek napos vagy félárnyékos helyein találjuk, de előfordulhat lazán záródó erdőkben is. Úgy tűnik, a szirti gyöngyvessző lombja kedveli a teljes megvilágítást, de a töve már kerüli ill. nem jól viseli az erős közvetlen besugárzást, annak szárító és felmelegítő hatását. Talán ezért is látni gyakran a hegytetőkön kicsit északias kitettségben (ilyen fekvésben a leggyakoribb pl. a Börzsönyben). Így a déli órák erős besugárzása csak a cserjék lombját éri, a tővét már nem. Igazán nagy kiterjedésű, akár néhány 100 m²-es telepeket északias kitettségben képez és ilyen helyeken nő a legmagasabbra (kb. 1 m-esre). Teljesen déli kitettségben (a Börzsönyben) a tövek alacsonyok maradnak (20-50 cm) és nagy telepek sem alakulnak ki.

Az élőhelyek növényzete

A szirti gyöngyvessző, találó magyar nevének megfelelően elsősorban a sziklák, sziklakibúvások és ezek környékének növénye. Hazai előfordulásának döntő többsége ilyen helyeken található.

A Középhegységek, főként az Északi-középhegység sziklás, nyílt, sekély talajú területeinek, elsősorban gerinceinek egyik jellegzetes növényegyüttese a gyöngyvesszős sziklai cserjés. Ezekben a nagyobb sziklakibúvásokon megjelenő társulásokban zártabb, nagyobb kiterjedésű, sűrű, sokszor áthatolhatatlannak tűnő cserjefoltok váltakoznak kisebb-nagyobb kiterjedésű sziklagyepekkel és csupasz sziklákkal. Az itt állományalkotó *S. media* mellett rendszeresen előfordul a *Cotoneaster niger* (a *C. integerrimus* itteni előfordulása sem kizárt, de eddig még nem került elő ilyen állományból), valamint *Rosa* (igen gyakran a *R. spinosissima*) és *Rubus* fajok (pl. a *R. canescens*). Jellemző lehet még az *Acer tataricum* jelenléte. Lágyszárú fajai közül a *Waldsteinia geoides* érdemel említést, de gyakori lehet pl. az *Iris variegata*, a *Melica transsylvanica*, a *Nepeta pannonica* és egyes páfrányok (*Polypodium* spp., *Asplenium trichomanes*, *Cystopteris fragilis*), valamint magasabb területeken a *Stellaria holostea* is. A nagyobb kiterjedésű ilyen cserjésekben gyakran fejlett lehet a mohaszint. A *S. media* elsősorban az ilyen helyeken éri el, ill. haladja meg az 1 m-t hazánkban, nyilván a nagy mennyiségű és sűrűségű cserje miatt a szarvas és a muflon itt nem tudja a teljes állományt visszarágni. E sziklai cserjések rendszerint bokorerdőkkel vagy valamilyen sziklaerdő jellegű állománnyal érintkeznek, ahová, bár jóval kisebb számban, a *S. media* behúzódik.

Sziklai cserjések különböző okok miatt nem minden sziklás-köves gerincen, sziklakibúvás körül alakulnak ki. Sokszor a sziklakibúvások igen kis kiterjedésűek, a nyíltabb rész ekkor legfeljebb néhány szobányi területet foglal el. Az ilyen helyeken, amennyiben megtalálható a szirti gyöngyvessző, a cserjéket rendszerint a nyílt, gyepek rész és a sziklakibúvással érintkező valamilyen erdős-fás társulás szegélyén találjuk.

A másik jellemző élőhely, ahol nem vagy csak részben alakulnak ki a fent említett cserjések, a szélsőségesen sekély talajú, meredek, sziklás gerinceken, ill. közelében található. Itt termőhelyi, esetleg más okok (nagy létszámú vadállomány, korábbi fahasználatok) miatt nagyobb kiterjedésű sziklagyepeket, ill. másodlagos gyepeket, sokszor csupasz sziklákat és kőfolyásokat találunk, ahol kisebb-nagyobb számban a *S. media* is előfordulhat.

A *S. media*-t megtaláljuk még az eddig ismertetett élőhelyek és egyéb sziklás területek közelében, sziklákon, száraz gyepekben, bokorerdőkben, száraz, meleg tölgyesek szélein, sziklaerdő jellegű állományokban, néha még kőfejtők bányaudvarában is.

Mezőföldi állománya északias kitettségben, elsősorban galagonya alkotta cserjés és xeromezofil löszsztyeprét szegélyében található (FARKAS - KUN 1998).

Veszélyeztető tényezők, védelmi javaslatok

A *S. media* a hazai Vörös Könyv szerint nem tartozik hazánkban a veszélyeztetett fajok közé (NÉMETH 1992). Védett, eszmei értéke 5 000 Ft.

Előfordult (pl. Nagy-Hideg-h., Márianosztra: Kopasz-h.), hogy kirándulók vagy helybeliek a *Spiraea*-sok 1/4 - 1/5 részét kiásták és a növényt hazavitték, nyilván a kertbe. (Potenciális dísznövény, sok szép *Spiraea* faj termesztésben van, de ehhez úgy tűnik, ingyen is hozzá lehet jutni ...). A szirti gyöngyvesszőt azonban, több sziklakibúvásokhoz ill. ezek környékéhez kötődő fajunkhoz hasonlóan, leginkább a túlszaporodott vadállomány - főként a muflon - veszélyezteti, csak kivételesen találni olyan előfordulási területeket, ahol a cserjék többé-kevésbé épnek nevezhetők.

A faj legfontosabb élőhelyeül szolgáló sziklakibúvások, sziklás-köves gerincek feltehetőleg soha sem tudtak teljesen beerdősülni. Az ilyen helyeken mindig is gyepekkel, kőfolyásokkal mozaikos társulások alakulhattak ki, ahol a cserjeszint igen fejlett lehetett, nyilván mindig is kiváló táplálkozó- és élőhelyet jelentette a vadnak. E területek a vadállományt vonzó további tulajdonsága, hogy télen a környező területeknél melegebbek. Ezen okoknál fogva a *S. media* élőhelyei eredetileg, közel természetesnek mondható körülmények között is a vad által az átlagosnál látogatottabb területek közé tartozhattak. Manapság azonban ezen élőhelyek nagy részén a vadragás olyan hihetetlen méreteket ölt, hogy az már semmiképpen sem nevezhető természetes folyamatnak és a faj szempontjából komoly veszélyeztető tényezővé léphet elő. Az ilyen helyeken (a legrosszabb a helyzet a Visegrádi-hegység, a Börzsöny, a Mátra egyes helyein és talán csak a Zempléni-hegység bizonyos területein nevezhetőek kedvezőeknek a körülmények) a cserjék rendszerint majdnem a tövükig visszarágottak, vagy bonsai-szerűek, csak a vastagabb hajtások végén viselve sok, de csak néhány cm hosszú, gyakran visszafagyó oldalhajtást, ágacskát. Megnyugtató megoldást jelen esetben is csak a vadállomány csökkentése és elfogadható szinten tartása jelentene.

Köszönetnyilvánítás

Ezúton is szeretnénk köszönetet mondani adatai közléséért és a kézirat átnézéséért, észrevételeiért KUN Andrásnak. Köszönettel tartozunk továbbá FARKAS Sándornak és TÓTH István Zsoltnak a Magyarország védett növényei című kiadvány kéziratában szereplő florisztikai adatok rendelkezésünkre bocsátásáért, valamint dr. KOVÁTS Dezsőnek, LÖKÖS Lászlónak és SOMLYAY Lajosnak, akik segítséget nyújtottak a MTTM Növénytárában végzett munkához.

Irodalom

- ADOLPHI, K. (1995): *Spiraea* L. In: HEGI, G. (Fund.): Illustrierte Flora von Mitteleuropa IV/2B. (Bandhrsg.: SCHOLZ, H.). - Blackwell Wissenschafts-Verlag, Berlin - Wien, 2., völlig neubearbeitete Auflage, pp.: 250-265.
- BORBÁS V. (1872): Pest megye flórája Sadler (1840) óta és újabb adatok. - Math. és Természettud. Közl. **9**: 15-54.
- BORBÁS V. (1879): Budapestnek és környékének növényzete. - Magy. Kir. Egyetemi Nyomda, Budapest.
- BORBÁS V. (1890): *Spiraea*-cserjéink összeállítása. - Magyar Növénytan Lapok **13**: 65-78.
- BOROS Á. (1915-1971): Kézírtas útinaplók. - Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest.
- BOROS Á. (1936): A *Dryopteris Braunii* és néhány más adat a Mátra flórájához. - Botanikai Közlemények **33**: 192-193.
- BOROS Á. (1938): Florisztikai közlemények II. - Botanikai Közlemények **35**: 310-320.
- BOROS Á. - VAJDA L. - SZUJKÓNÉ LACZA J. (1958): A Börzsöny néhány érdekes növénye. - Botanikai Közlemények **47**: 351-352.
- BUDAI J. (1912): A belpátfalvai Bélkőhegy flórája. - Magyar Botanikai Lapok **11**: 68-71.
- CSAPODY I. - CSAPODY V. - ROTT F. (1966): Erdei fák és cserjék. - Országos Erdészeti Főigazgatóság, Budapest, pp.: 112-114.
- CSIKY J. (1997): Adatok a Medves környéki bazaltvidék növényvilágáról. - Kitaibelia **2**: 78-83.
- CSIKY J. - NÉMETH L. - PATAKFALVI Zs. - SZIGETVÁRI Cs. (1997): A Medves körüli bazaltvidék vegetációja a Salgó (625 m tszf. m.) - Boszorkánykő (571 m tszf. m.) mintaterületen. - Kitaibelia **2**: 266.
- DOSTAL, J (1968): *Spiraea* L. in: TUTIN, T. G. et al. (eds.): Flora Europaea 2. - University Press, Cambridge, pp.: 4-5.
- GENCSI L. - VANCURA R. (1992): Dendrológia. - Mezőgazda Kiadó, Budapest, pp.: 443-444.
- GOMBOCZ E. (1945): Diaria Itinerum Pauli Kitaibelii. I-II. - Budapest.
- FARKAS S. (szerk.) (megjelenés alatt): Magyarország védett növényei. - Kézirat.
- FARKAS S. - KUN A. (1998): *Spiraea media* FR. SCHM. a tolnai Mezőföldön (Colocense). - Tilia **3**: 317.
- FEICHTINGER S. (1899): Esztergom megye és környékének flórája. - Az Esztergom-vidéki Régészeti és Történelmi Társulat kiadása, Esztergom.
- HARGITAI Z. (1940): A Sárospataki előhegyek vegetációjához. - Acta Geobot. Hung. **3**: 18-29.

- HEGI, G. (1922): Illustrierte Flora von Mitteleuropa IV/2. - J. F. Lehmann's Verlag, München, pp.: 673-676.
- HORÁNSZKY A. (1964): Die Wälder des Szentendre-Visegráder Gebirges. - Akadémiai Kiadó, Budapest.
- HORVÁT A. O. (1942): A Mecsek hegység és déli síkjának növényzete. Flora regionis montium Mecsek. Magyar Flóraművek IV. - Ciszterci Rend Kiadása, Pécs.
- HORVÁT A. O. (1972): Die Vegetation des Mecsekgebirges und seiner Umgebung. - Akadémiai Kiadó, Budapest.
- HULJÁK P. (1997): Néhány újabb adat a Zempléni-hegység dendroflórájának ismeretéhez. - Kitaibelia 2: 44-45.
- JAKUCS P. (1961): Die phytozöologische Verhältnisse der Flaumeneichen Buschwälder Südostmitteleuropas. - Akadémiai Kiadó, Budapest.
- JÁVORKA S. (1925): Magyar Flóra. - Studium, Budapest.
- KANITZ A. (1862): Reliquiae KITAIBELIANAE I.-II. - Verhandlungen der Zoologisch-Botanischen Gesellschaft in Wien 12: 589-606.
- KANITZ A. (1864): Pauli Kitaibelii Additamenta ad Floram Hungaricam. - Linnaea 32: 305-642.
- KÁRPÁTI Z. (1952): Az Északi hegyvidék nyugati felének növényföldrajzi áttekintése. - Földrajzi Értesítő 1: 289-314.
- KERNER, A. (1863): Nachtrag zu C. M. Nendtvich's Enumeratio plantarum territorii Quinque-Ecclesiensis. - Verhandlungen der Zoologisch-Botanischen Gesellschaft in Wien 13: 561-574.
- KERNER, A. (1869): Die Vegetations-Verhältnisse des mittleren und östlichen Ungarns und angrenzenden Siebenbürgens XXIII. - Österreichische Botanische Zeitschrift 19: 137-143.
- KISS Á. (1939): Adatok a Hegyalja flórájához. - Botanikai Közlemények 36: 181-272.
- KOVÁCS M. - MÁTHÉ I. (1964): A mátrai flórajárás (Agriense) sziklavegetációja. - Botanikai Közlemények 51: 1-18.
- KUN A. (1994): Észrevételek és új adatok a Dunazúg-hegyvidék növényzetéről. - Botanikai Közlemények 81: 177-180.
- KUN A. (1996): Kiegészítések és újabb adatok a magyar flóra és vegetáció ismeretéhez. - Kitaibelia 1: 26-33.
- LESS N. - HORVÁTH F. - LENDVAI G. - MATUS G. (1991): A Hór-völgy környékének (Déli-Bükk) vegetációja. - Botanikai Közlemények 78: 21-28.
- NAGY J. (1997): Adatok a Börzsöny-hegység flórájához. - Kitaibelia 2: 27-32.
- NAGY J. (1999): A *Spiraea media* FR. SCHM. elterjedése a Délnyugati-Börzsöny területén. - Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem Közleményei 58 (megjelenés alatt).
- NÉMETH F. (1992): Száras növények. In: RAKONCZAY Z. (szerk.): Vörös Könyv. A Magyarországon kipusztult és veszélyeztetett állat- és növényfajok. - Akadémiai Kiadó, Budapest, pp.: 265-321.
- SEREGÉLYES T. (1977): Adatok a Gerecse hegység flórájához. - Abstracta Botanica 5: 45-55.
- SIMON T. (1972): Die Pflanzengesellschaft der Felsenvegetation im Zempléner Gebirge. - Ann. Univ. Sci. Bud. 14: 133-158.
- SIMON T. (1977): Vegetationsuntersuchungen im Zempléner Gebirge. - Akadémiai Kiadó, Budapest.
- SIMON T. (1992): A magyarországi edényes flóra határozója. - Tankönyvkiadó, Budapest, p.: 148.

- Soó R. (1937): A Mátrahegység és környékének flórája. Flora regionis montium Mátra. Magyar Flóraművek I. - Editio Instituti Botanici Universitatis Debrecensis, Debrecen.
- Soó R. (1940): A Sátorhegység flórájáról. - Botanikai Közlemények **37**: 169-187.
- Soó R. (1943): Előmunkálatok a Bükkhegység és környéke flórájához. - Botanikai Közlemények **40**: 169-221.
- Soó R. (1966): A magyar flóra és vegetáció rendszertani-növényföldrajzi kézikönyve II. - Akadémiai Kiadó, Budapest, pp.: 96-97.
- SZOLLÁTH Gy. (1980): Data of the flora and vegetation of the Gerecse Mountains I. - Stud. Bot. Hung. **14**: 83-105.
- THAISZ L. (1910): Adatok Abaúj-Torna vármegye flórájához. - Botanikai Közlemények **9**: 222-230.
- TÖRÖK K. - ZÓLYOMI B. (1998): A Kárpát-medence öt sziklagyeptársulásának szüntaxonómiai revíziója. In: CSONTOS P. (szerk.): Sziklagyepek szünbotanikai kutatása. - Scientia Kiadó, Budapest, pp.: 109-132.
- VOJTKÓ A. (1990): A Központi-Bükk déli előterének vegetációja. - Fol. Hist.-Nat. Mus. Matr. **15**: 27-36.
- VOJTKÓ A. (1993): A váci Naszály vegetációtérképe. - Botanikai Közlemények **80**: 103-110.
- VOJTKÓ A. (1994): Adatok a Bükk hegység flórájához. - Botanikai Közlemények **81**: 165-175.
- VOJTKÓ A. (1995): A Naszály hegy flórája. - Acta Acad. Agr. Nova Series **21** Suppl. 1: 341-354.
- VOJTKÓ A. (1995): Az Upponyi-szoros vegetációtérképe. - Acta Acad. Agr. Nova Series **21** Suppl. 1: 363-370.
- VOJTKÓ A. - SCHMOTZER A. - SUBA J. - BAKALÁRNÉ SÖTŐ I. (1995): Florisztikai adatok a Világos-hegyről (Mátra hegység). - Acta Acad. Agr. Nova Series **21** Suppl. 1: 387-396.
- ZÓLYOMI B. (1936): A *Spiraea media* SCHMIDT alakköre. - Kertészeti Szemle VIII./10-11.: 129-130.
- ZSÁK Z. (1941): Florisztikai adatok a hazai növényvilág ismeretéhez. - Botanikai Közlemények **38**: 12-34.